

LEVIATHÁN A PÓRÁZON, AVAGY A JOGALKOTÁSSAL VALÓ VISSZAÉLÉSEK A HATÁLYTÍPUSOK TÜKRÉBEN

Absztrakt

Az alkotmányjog rohamos fejlődése egyre újabb és újabb problémaköröket tár fel és kísérel megoldást találni rájuk. A polgárjogi alapelyként már régóta ismert joggal való visszaélés mintájára 1998-ban az Alkotmánybíróság, 31/1998. (VI. 25.) határozatában már explicit módon kitért a jogalkotással való visszaélésre, mint a jobbiztonságot sértő jelenségre. Ezzel végső soron egy polgárjogi formula alkotmányos rangra emelésével, ezáltal a közjogba olvasztásával kívánta a Taláros Testület határt szabni annak a jelenségnek, amikor a jogalkotó egyes magánérdekeit a közérdek köntösébe bújtatva kívánja érvényre juttatni. Azonban mivel a konkrét felelősség megállapítása részben az alkotmányos szinten szabályozott közjogi intézmények tekintetében, az "állam immunitása" miatt komoly gátakba ütközik, ezért a dolgozat kitér azokra az esetekre is, amikor ugyan a visszaélészerű alkalmazásnak nem állt fenn a gyanúja (hanem egyszerű jogalkotási hiba történt), viszont a jövőben elképzelhető, hogy a jogalkotó szándékosan követi el ezeket a hibákat. A kutatás ezt a kérdéskört a hatályok tükrében kívánja vizsgálni, azaz arra a kérdésre keresi a választ, hogy milyen módon lehet a területi, személyi és időbeli hatály szemszögéből az alkotmányossági kritériumokat áthágni. Mivel, ahogy már fent is kifejtettem ez a terület egy meglehetősen új kihívást jelent a jogrendszer számára, ezért a minél előbbi és megfelelő szabályozást elengedhetetlen fontosságúnak tartom. Mivel a jogalkotót a népszuverenitás elve alapján a választópolgárok ruházzák fel hatalommal, ezért a közérdek és a választópolgári akarat érvényre juttatásához a megfelelő mozgásteret biztosítani kell. Azonban ha a jogalkotó átlépi hatáskörének korlátait, azt nem tekinthetjük legitimnek.

Kulcsszavak: Leviathán, jogalkotással való visszaélés, területi hatály, személyi hatály, időbeli hatály, joggal való visszaélés, lexek, áttekinthetetlen változtatások, helyesbítés, kodifikációs hiba, alapelvbe ütközés, U) cikk, materiális jogállamiság, formai jogállamiság, nullum crimen sine lege elv, tyu-tyu.

ELŐSZÓ

Napjainkban a bankoktól, a gazdasági világválságtól, a terrorizmustól és a természeti csapásoktól való félelmeinktől vezérelve ki máshoz fordulhatnánk, mint az államhoz. A civil társadalom és az autonóm magán-szféra visszavonulása tény, ezért felesleges ezt jó, vagy rossz minőségjelzővel megbélyegeznünk. Ami azonban nem mindegy, az a hátrálás milyensége, hogy milyen tempóban és mit adunk át az államnak, miközben segítségét és védelmét invokáljuk a minket érő vagy veszélyeztető támadásokkal szemben. A jogalkotással való visszaélés témakörét ezért tartom aktuálisnak, mert ha az állam visszaél az állampolgárok kiszolgáltattott helyzetével, akkor nem látunk mást, csak egy óriási tengeri szörnyet, a Leviathánt, mely kénye-kedve szerint marcangolja szét a vadászterületén tartózkodó egyéneket.

1. ÁLTALÁNOS ÖSSZEFÜGGÉSEK

A dolgozat tézise az, hogy a jogalkotás visszaélészerű alkalmazását úgy értelmezi, mint a jogi norma hatályának nem megfelelő meghatározását. Vagy túl szűk (*lexek*), vagy túl bő (*ex tunc*) a hatály ezekben az esetekben. A jogi norma túl szűk hatálya alatt a Jakab András által kifejtett zárt címzetti kör értendő.¹ Nem a címzetti kör szélességével van a probléma, hanem azzal, hogyha a címzetti körben a változás „csak magának a rendelkezésnek a megváltoztatásával lehetséges”.² Túl bő hatály alatt pedig azt kell értenünk, hogy olyan

¹ Téves az a megállapítás, mely szerint az egyedi rendelkezések több konkrét címzethez, míg a normatív rendelkezések valamilyen tulajdonságok viselőihez szólnak (hiszen a konkrét címzettet is meghatározhatjuk egyediesítő tulajdonság alapján). Ld.: JAKAB ANDRÁS: *A magyar jogrendszer szerkezete*, 2005, Miskolc, elérhető: http://midra.uni-miskolc.hu/JaDoX_Portlets/documents/document_5617_section_1091.pdf (2016.03.20.).

² PATYI ANDRÁS – VARGA ZS. ANDRÁS: *Általános közigazgatási jog (az Alaptörvény rendszerében)*, 2013, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 220. o.

címzettekre is kiterjed a jogi norma, akikre nem lenne indokolt, vagy kifejezetten tilos lenne rájuk alkalmazni a jogállamiság garanciái tükrében. Hatályosság szempontjából a következőképpen disztinkválhatunk: megkülönböztethetünk területi, személyi és időbeli hatályt. A személyi hatály vonatkozásában kiemelt figyelmet szenteltem a „lexek” eseteinek tanulmányozására. Az időbeli hatály gyűjtőfogalmán belül megkülönböztetem többek között az áttekinthetetlen változtatások és az alapelvbe ütközés eseteit.

jogalkotással való visszaélés			
területi hatály	személyi hatály	időbeli hatály	
	<u>kivételképzések</u>	<u>áttekinthetetlen változtatások</u>	<u>alapelvbe ütközés</u>
	<i>lexek</i>	33/2008 (III. 20.) ABh.	11/1992. (III. 5.) ABh.
	31/1998. (VI. 25.) ABh.		

1. ábra: A jogalkotással való visszaélés hatálytípusok szerinti tipizálásai néhány konkrét példával és a hozzájuk tartozó AB határozatokkal.

2. MI A HATÁLY FOGALMA?

A hatály olyan fogalom, amit mindennap használunk, azonban mégsem biztos, hogy egy, az összes tartalmi elemet magában foglaló definíciót tudunk rá adni. Smuk Péter Alkotmányjog I. című tankönyve így ír a hatályosságról: „Az érvényes jogszabályok akkor fejtik ki a magatartások jogkövetkezményekhez is kapcsolódó szabályozását, amennyiben hatályosak. A jogszabályok területi, személyi és időbeli hatályát különböztetjük meg.”³ A Kukorelli István által szerkesztett Alkotmánytan I. szerint: „A jogszabály hatályán lényegében azt értjük, hogy annak alapján adott időben, területen és személyekre nézve jogviszonyok keletkezhetnek, módosulhatnak, szűnhetnek meg. Ennek megfelelően a hatályosságnak alapvető vizsgálati szempontjai: az időbeli, a területi és a személyi hatály.”^{4 5}

Ahogy azt a jogalkotásról szóló 2010. évi CXXX. törvény (a továbbiakban: Jat.) 6. §-ának (1) bekezdésében olvashatjuk: „A jogszabály területi hatálya Magyarország területére, az önkormányzati rendelet területi hatálya a helyi önkormányzat közigazgatási területére terjed ki. Az önkormányzati rendelet területi hatálya az 5. § (1a) bekezdés szerinti esetben a társulásban részt vevő helyi önkormányzatok, az 5. § (1b) bekezdés szerinti esetben a társult képviselő-testületben részt vevő települési önkormányzatok közigazgatási területére terjed ki.”⁶

³ SMUK PÉTER (szerk.): *Alkotmányjog I. – Alkotmányos fogalmak és eljárások*, 2015, Universitas-Győr Nonprofit Kft., Győr, 123. o.

⁴ KUKORELLI ISTVÁN (szerk.): *Alkotmánytan I. – Alapfogalmak, alkotmányos intézmények*, 2007, Osiris Kiadó, Budapest, 114. o.

⁵ Gyakran külön meg szokták említeni negyedik hatályossági fajtaként a tárgyi hatályt, azonban jelen dolgozatban ez nem külön vizsgálódási szempont, hiszen a többi három vizsgálata során, látens módon mindig ott van a tárgyi hatály vizsgálata is.

⁶ Jat. 6. § (1) bek.

3. VISSZAÉLÉSEK

3.1. MI IDÉZHET ELŐ VISSZAÉLÉST?

A jogalkotói hatalommal való visszaélés kategóriáját az Alkotmánybíróság (a továbbiakban: AB) először a 31/1998. (VI. 25.) határozatában használta, ahol a joggal való visszaélés polgárjogi alapelvből vezette le a fogalmat, habár előtte már több ítéletében is hivatkozott arra, hogy az adott szerv jogalkotási jogosultságát indokolatlanul, sőt kifejezetten visszaélésszerűen alkalmazta.⁷

Ahhoz, hogy megértsük a visszaélések megelőzésének fontosságát, meg kell vizsgálnunk, hogy milyen érdekeket próbálnak érvényesíteni és milyeneket sértenek meg vele. A jogalkotó számára sokszor ezek az eszközök a gördülékeny kormányzás módszerének minősülnek.

Egyrészt politikai törekvéseiket a jogalkalmazás megkerülésével tudják érvényesíteni.⁸ Egy ennél radikálisabb forma, ha a jogalkotó a jogalkotást, mint közjogi hatalmából eredő hatáskörét eszköznek tekinti olyan jogviszonyok létrehozásához, módosításához, vagy megszüntetéséhez, melyekben a mellérendeltség alapján, mint egyenrangú jogi személy kellene, hogy eljárjon.⁹ A jogalkalmazók érdekeit pedig abból a szempontból sérti ez a fajta jogalkotás, hogy kizár bárminemű jogalkalmazói mérlegelést: így az elsődleges jogalkalmazó jogot mérlegelő szerepköre, az eseti méltányosság lehetősége a másodlagos jogalkalmazó irányába megszűnik.¹⁰

Másrészt elvonja a jogorvoslati jogot minden jogalkalmazótól.¹¹ Továbbá komoly alkotmányossági deficitekhez és társadalmi elégedetlenségekhez vezethet, ha olyanokra is kiterjed a norma hatálya, akikre nem lenne indokolt. A panasz joga (még ha közvetett módon is) mindenki előtt nyitva áll az AB-nál. Az AB döntései során három formában viszonyult az ilyen panaszokhoz. Volt, amikor

- kijelentette, hogy nem tartozik hatáskörébe a téma vizsgálata (közkegyelmi ügyek),
- alkotmányellenesnek minősítette a felmerülő jogi normákat („csepeli szabadkikötő” ügye),¹² illetve
- alkotmányosnak találta a vizsgált jogszabályokat (kormányzati alárendeltségben működő szervek).¹³

Legutóbbi esetben véleményem szerint azért tehetta ezt meg az Alkotmánybíróság, mert ezekben az ügyekben olyan kormányzati átalakítások szerepeltek, melyeknek nem volt alkotmányban megjelenített kiemelt jelentőségük és így, mint a kormányzat általános felügyelete, az Országgyűlés feladata az ilyen jellegű átszervezések figyelemmel kísérése és az esetleges visszasságok számonkérése a Kormányon.

Jelen dolgozatban nemcsak az olyan eseteket vizsgálom, melyekben egyértelműen megállapítható a jogalkotó visszaélésszerű magatartása (pl. csepeli szabadkikötő ügye), hanem azokat is, amelyeknél egyszerű hiba csúszott a jogalkotásba (pl. helyesbítések). Ezt egyrészt azért teszem, hogy árnyaltabb képet vázoljak fel a témakörben, másrészt azért, mert a dolgozat igyekszik azokat a területeket is feltárni, melyeken az elméleti lehetőség fennáll arra nézve, hogy a jövőben a jogalkotó visszaélésszerűen jár majd el a megfelelő szabályozás hiányában.

⁷ 31/1998. (VI. 25.) AB határozat, Indoklás IV.

⁸ ERDŐS CSABA: Visszaélés jogalkotással – avagy egyedi rendelkezések jogszabályba foglalásának alkotmányossági megítélése, in *Diskurzus*, 2013/2. szám, 47. o.

⁹ Például a 31/1998. (VI. 25.) AB határozat indoklásának IV. pontjában, ahol a csornai polgármesteri hivatal megszerezni szándékozta egy jogi személy területét, ezért a csornai városi képviselőtestület ehhez egy olyan önkormányzati rendelettel kívánt asszisztálni, melyben csak annak a jogi személynek (hiszen egyedül neki volt több mint 24 hektáros belterületi földje) kellett volna a terület forgalmi értékének négyszeresét kitevő adót fizetnie. Ld.: ERDŐS (2013): *i. m.* 55. o.

¹⁰ Valójában ezzel megsérti a hatalommegosztás elvét is, hisz elvonja a jogalkalmazó hatáskörét.

¹¹ ERDŐS (2013): *i. m.* 47. o.

¹² 45/1997. (IX. 19.) AB határozat.

¹³ 7/2004. (III. 24.) AB határozat.

3.2. A VISSZAÉLÉSEK EGYES ESETEI

3.2.1. A „lexek”

A „lex” megjelöléssel elsősorban nem a jogirodalomban, hanem a publicisztikákban találkozhatunk, így például Jancsekó Kata: Lex Biszku, lex Járai, lex Schmitt című, az Index nevű internetes oldalon megjelentetett cikkében is. A lexekkel az a legnagyobb gond, hogy lerontják a jogi norma ismételtségét és ezzel fájó réseket szakítanak a jogbiztonság vitorláján. Ennek fontosságát Szigeti Péter is hangsúlyozza, „az egyszer követendő magatartás nem norma, hanem pl. egyedi parancs.” Patyi András határesetként említi meg „az egyes választásokra kibocsátott, a választási szervek technikai vagy ügyviteli feladatait tartalmazó miniszteri rendeleteket.” Az ismételtség azonban még itt is megjelenik, hiszen annak ellenére, hogy nagyon szűk időkeretek között, de többször alkalmazzák.¹⁴

A fent említett lexek egyik legszemléletesebb iskolapéldája a „lex Szapáry” néven elhíresült ügy. 2010-ben a washingtoni nagykövetség tisztje megürelt, a titulus várományosa a 72 éves Szapáry György volt. Az akkor hatályos kormánytisztviselők jogállásáról szóló 2010. évi LVII. tv. szerint kormánytisztviselői jogviszonyt csak 70. életévét be nem töltött személy létesíthetett. Az Országgyűlés Külügyi Bizottsága meghallgatásainak elkezdődése után két nappal a fent említett törvény a 2010. évi CXXXVIII. törvénnyel módosult. Az új szabályozás lehetővé tette, hogy miniszterelnöki engedéllyel a 70. életévüket betöltött személyek is kaphassanak külszolgálati képviselővezetői megbízást.¹⁵ A módosítás következtében Szapáry György töltötte be a pozíciót.

3.2.2. Áttekinthetetlen változtatások

A dolgozatnak ebben a részében a helyesbítés intézménye kerül górcső alá. Elsők közötti teendők, hogy elhatároljuk a helyesbítést és az annak következtében manifesztálódó áttekinthetetlen változtatásokat, illetve a kodifikációs hiba eseteit. Az előbbiben valamiféle kézirat-, nyomda- vagy szerkesztési hibáról beszélhetünk.¹⁶ A lényeg tehát, hogy a köztársasági elnök által aláírt szöveg és a Magyar Közlönyben (vagy egyéb hivatalos fórumon) kihirdetett szöveg nem egyezik meg. A kodifikációs hibánál pedig egy olyan normaszöveget fogad el az Országgyűlés, melyben tartalmi hiba van, ebben az esetben nem alkalmazható a helyesbítés.¹⁷ A helyesbítés intézményével szemben támasztott követelmény, hogy csak indokolt esetben lehessen használni (visszaélésszerű alkalmazás megelőzése érdekében), illetve az, hogy lehetőleg a hatálybalépés előtt, illetve a kihirdetés után minél előbb megtörténjen a korrekció a jogbiztonság és a jogállamiság megőrzése végett.¹⁸ A jelenleg hatályos Jat. mindkét követelménynek eleget tesz.¹⁹

A helyesbítés és a vele együtt felbukkanó problémák olyan meglepő váratlansággal nyilalltak bele a még fiatal magyar jogrendszer szívébe, hogy még az AB-nak is korrigálnia kellett korábbi döntését, amikor szembesült az egyik ilyen korai ügygel. Az AB a 29/1990. (XI. 27.) AB határozatával korrigálta a 26/1990. (XI. 8.) AB határozatában megfogalmazott álláspontját.²⁰ A 33/2008. (III. 20.) AB határozat pedig már konkrétan felszámolta a helyesbítést, mivel magas szintű kockázatot látott az intézmény szabályozatlanságában (akkor még nem készült el a jelenleg hatályos Jat.) és abban, hogy a jogalkotó érdemi normatív változtatásokat eszközölhet ki a jogszabály-alkotási procedúra megkerülésével.²¹ Meg kell említenünk Bragyova András és Kukorelli István alkotmánybírák különvéleményét is, hiszen meghatározták a különbséget a promulgáció (a köztársasági elnök aláírja a törvényt) és a publikáció (nyilvánosságra hozatal) között. Utóbbi a hivatalos lap által végzett cselekvés, ezért az ott felmerülő problémák gördülékeny kezelése indokolt, hiszen a kihirdetett szöveg és (csak) az aláírt szöveg közötti eltérések kezelésére szolgál.²²

¹⁴ ERDŐS (2013): i. m. 54. o.

¹⁵ Uo. 53. o.

¹⁶ MÁTYÁS FERENC: *A helyesbítéssel élés és visszaélés gyakorlata – a contra legem jogalkotás*, 2012, 3. o., elérhető: http://www.arsboni.hu/dolgozatok/alkotmanyjog/Matyas_Ferenc_Helyesbitessel_eles_es_visszaeles.pdf f? 70355d (2016.02.15.).

¹⁷ Uo. 5. o.

¹⁸ Uo. 4-5. o.

¹⁹ Jat. 28. §.

²⁰ Uo. 7. o.

²¹ 33/2008. (III. 20.) AB határozat, Indoklás III.

²² 33/2008. (III. 20.) AB határozat, Dr. Bragyova András különvéleménye.

A technika fejlődésével alaki jogforrások már az interneten is vannak.²³ „Ha az elektronikus és az egyéb úton közzétett változatok szövege között eltérés van, akkor az elektronikus szövegét kell hitelesnek tekinteni.”²⁴ Annak ellenére, hogy a technika fejlődése a korábbi nehézkes publikációs rendszer sok hibáját kiküszöbölte, újakat is hozott magával. Például a több hivatalos alaki jogforrás közötti eltérések kiküszöbölését. Mindennek ellenére valószínűleg a helyesbítések reneszánsza alkonyulóban van, hiszen a formátumok közötti átkonvertálással járó nehézségek is kiküszöbölhetővé váltak napjainkra.²⁵ De a hibalehetőség mindig fennáll, és a különböző internetes és papír alapú hivatalos alaki jogforrások közötti összhang megteremtése még tartogathat meglepetéseket. Annak az elérése ugyanis, hogy mind a Minisztérium honlapján, mind a Nemzeti Jogszabálytáron és mind a Magyar Közlönyben egy időben egyazon szöveg jelenjen meg, komoly szervezőmunkát igényel. Ne feledjük el, hogy amikor még 2011-ben és 2012-ben is helyesbítések jelennek meg a Magyar Közlönyben, akkor vigyázó szemünket még ne csukjuk be a modern vívmányok mámorától elkényelmesedve.²⁶

helyesbítés	kodifikációs hiba
Ha az aláírt szöveg nem egyezik a kinyomtatott Magyar Közlönnyel (vagy akár más alaki jogforrással, pl. a minisztériumok honlapján levő változattal).	Ha már a köztársasági elnök elé is úgy került, hogy lehetetlen lett volna abban az időben kihirdetni. (az Országgyűlés rossz szöveget fogad el)
közt. elnök, házelnök vagy miniszter „általi” helyesbítés	AB általi „megsemmisítés”

2. ábra: A helyesbítés és a kodifikációs hiba összehasonlítása.

3.2.3. Alapelvbe ütközés

Ebben az esetben egy meglehetősen speciális és eseti jelenségről beszélhetünk, hiszen a jogalkotó általában tiszteletben tartja a jogterületi alapelveket, legalábbis egy jogállamban igyekszik törekedni rá. Azonban még egy jogállam is kerülhet olyan történelmi helyzetbe, amikor el kell számoltatnia az előző rendszert működtető állami vezetőket és más személyeket. A társadalmi igazságtétel vajon kimerülhet-e néhány szimbolikus fogalommal, vagy néhány deklaratív kijelentéssel, melyekben a jogállam elhatárolódik az előtte regnáló rezsim diktatúrájától? Ezek azok a kérdések, ami miatt a 11/1992. (III. 5.) AB határozatot és a határozat tárgyául szolgáló morális feszültséget egy külön fejezetben fejtem ki, nem pedig az *ex tunc* hatálybaléptetés körén belül. Hiszen nem csupán arról van szó, hogy tehetünk-e kivételt és elítélhetünk-e olyan embereket, akik évtizedeken át egy diktatúra védelmét élvezték, hanem arról is, hogy eltérhetünk-e olyan alapelvektől, melyek egyes jogterületeken erős történelmi hagyományokkal bírnak és garanciáját képezik az állami hatalom korlátok közé szorításának, illetve az egyének védelmének.

Először is a büntetőjogi alapelveket kell számba vennünk. „A büntetőjog egészét átható elvi tételeket nevezzük a büntetőjog alapelveinek.” Vannak a jogrendszer egészére ható elvek, ide tartozik a jogállamiság és a humanitás elve, valamint beszélhetünk speciális (csak a büntetőjogon belül érvényesülő) alapelvekről, utóbbiakhoz sorolható a törvényesség, vagy anyagi jogi legalitás elve, a tettfelelősség elve, a bűnösségen alapuló felelősség elve, az arányosság elve, a *ne bis in idem* elve és az *ultima ratio* elve. A jogállamiság, mint az egész jogrendszerre kiterjedő alapelv két nézőpontból közelíthető meg: „materiális jogállamiság = igazságosság” és „formai (alaki) jogállamiság = jogbiztonság” felől.²⁷ A materiális jogállamiság, azaz az igazságosság elve a legitimitáson, az elfogadottságon alapul. A társadalmi elfogadottság egyrészt megnyilvánul a népszuverenitás elvében, hiszen a néptől kapja a jogalkotó a felhatalmazást tevékenységére, másrészt pedig a nemzeti szolidaritásban, hiszen ennek következtében tarthatja meg hatalmát. Rudolf Smend gondola-

²³ PATYI – VARGA: *i. m.* 87. o.

²⁴ MÁTYÁS: *i. m.* 10. o.

²⁵ Uo. 10. o.

²⁶ Ld. Magyar Közlöny 2012/48. szám, Magyar Közlöny 2011/166. szám.

²⁷ BELOVICS ERVIN – NAGY FERENC – TÓTH MIHÁLY: *Büntetőjog I. – Általános rész*, 2014, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 62. o.

taid idézve, „*az állam »egy naponta ismétlődő népszavazás« révén létezik.*”²⁸ A materiális jogállamisággal szemben foglal helyet a formai (alaki) jogállamiság, a jogbiztonság elve. Ez a felfogás a legalitásra, a régi jog tiszteletben tartására épít. Ennek a megközelítésnek az szolgáltatója az alapját, hogy minden ember egyenlő, minden embert ugyanakkora személyi méltóság illet meg. Így a személyi méltóság kerül a centrumba, melynek lényege, hogy az előző törvények figyelembevételével egy olyan kiszámítható rendszert kell létrehozni, amelyben nem teszünk kivételeket és nem sértünk meg külön-külön személyi jogokat eseti megfontolás végett.²⁹ A két szemlélet (az igazságosság elve és a jogbiztonság elve) más-más szempontokat vesz figyelembe, így ha a kettő összeütközésbe kerül, valamelyiknek diadalmaskodnia kell a másikon, választanunk kell a nép uralma, vagy a jog uralma közül. Választásunkban a tisztán jogpozitivistának, vagy természetjogi jellegűnek vélt elemek elkülönítése sem segíthet, hiszen mindkét oldalon keverednek egymással a pozitivista és természetjogi elemek. Amikor a jogelmélet tengerén elsüllyed a hajónk, mentőcsónak formájában jelenik meg előttünk a Radbruch-formula, azonban a kérdés az, hogy nem lyukas-e? „*A Radbruch-formula szerint a pozitív jogot akkor kell jogtalanak tekinteni, ha a törvény és az igazságosság közötti ellentmondás olyan elviselhetetlen mértéket ölt (ért el), hogy a törvénynek mint igazságtalan jognak (unrichtiges Recht) az igazságosság előtt meg kell hátrálnia.*”³⁰ A formula három tartalmi elemet foglal magába: a pozitív jogot kell alkalmazni, akkor is, ha az igazságtalan vagy célszerűtlen; az elviselhetetlenül igazságtalan törvényeknek meg kell hajolniuk az igazságosság előtt; az a törvény, amely még csak nem is törekszik az igazságosságra, nem jog.³¹ A kérdések elsősorban nem magával Gustav Radbruch állításaival, hanem a történelmi kontextusaival kapcsolatban lehetnek ellentmondásosak. A történelmi szituációk közötti hasonlóság az, hogy mind a rendszerváltás utáni Magyarországon, mind a II. világháború utáni Németországban komoly társadalmi igény merült fel az előző (kommunista vagy nemzetiszocialista) rendszer bűneinek és bűnöseinek számonkérésére. A probléma mindkét helyen az volt, hogy egy mereven jogpozitivista rendszer alapján nem lehetett elítéli a totalitárius rendszerek kiszolgálóit: Németországban azért, mert a jogrendszert addig módosították a nemzetiszocialisták, ameddig meg nem felelt a céljaiknak, Magyarországon pedig azért, mert 89'-re elévültek az ügyek. Ebben az esetben, ha olyan törvényeket hozunk, melyek sértik a legalitás követelményét az *ex tunc* jogalkotási jelleg miatt, akkor csupán nézőpont kérdése, hogy most éppen beteljesítjük, vagy sárba tiporjuk a radbruchi formulát. Maga Gustav Radbruch az előbbi állásponton volt, hisz lényegében a náci háborús bűnösök felelősségre vonása miatt dolgozta ki az elméletét.³² Hogy hatása milyen mértékben terjedt ki a náci háborús bűnösök felelősségre vonására, azt jól példázza a BGH (*Bundesgerichtshof*) 1950-es években hozott ítélete. A *Katastrophenbefehl* kapcsán ugyanis a bíróság kimondta, hogy a Himmler által adott utasítás, amely arra hatalmazta fel a katonákat, hogy minden szökevényt a helyszínen agyonlőhetnek, nem tekinthető érvényes jognak, mivel egyértelműen ellentmond az igazságosság elveinek, így az ilyen parancs követése objektíve jogellenes (BGHZ 3, 94).³³ Azonban a másik oldalon is komoly érvek sorakoznak fel, melyeket a legerőteljesebben Hart képviselt. „*A büntetőjogi szabály tehát egyrészt akkor és annyiban tekinthető érvényesnek, amennyiben az annak a személynek a védelmére szolgál, akinek – akarata ellenére – a civilizált közösség egy másik tagja kárt okoz. Másrésztől a tilalom címzettjének meg kell adni a lehetőséget a szabálykövető magatartásra.*”³⁴ Utóbbi a kontinentális jogban a *nullum crimen sine lege* és a *nulla poena sine lege* elvek képében jelenik meg. Jelen esetünkben ez elsősorban az állami jogalkotás *ex tunc* hatályának tilalma miatt érdekes (*praevia*), de a bíró alkotta jognak határt szabó funkciója is kiemelhető ebben a vonatkozásban (*scripta*).³⁵ Hart továbbá kiemelte, hogy csak olyan bűncselekményekért vonhatjuk felelősségre egy előző rendszer bűnöseit, melyek elkövetésük idején is léteztek, hiszen ellenkező esetben mi is olyan jogsértéseket követünk el, mint amilyeneket üldözünk.³⁶ Hart elméletén felbuzdulva megállapíthatjuk, hogy a törvényességi alapelv nem más, mint a formális jogállamiság (azaz a jogbiztonság) előretolt bástyája, speciális alapelvként való megjelenése.

²⁸ SMEND, RUDOLF: *Verfassung und Verfassungsrecht*, 1928, Duncker & Humblot, München, 18. o.

²⁹ PATYI – VARGA: *i. m.* 27-29. o.

³⁰ BELOVICS – NAGY – TÓTH: *i. m.* 63. o.

³¹ Uo. 63. o.

³² FILÓ MIHÁLY: Radbruch naivitása – Herbert L. A. Hart a visszaható hatály tilalmáról, in *Világosság*, 2010/tavaszi, 147. o.

³³ Uo. 150. o.

³⁴ Uo. 146. o.

³⁵ Uo. 146. o.

³⁶ Uo. 150. o.

Magyarországon a 11/1992. (III. 5.) AB határozat jelezte, amikor a Taláros Testület első ízben szembeült a fenti problémával. Az Országgyűlés 1991. november 4-i ülésén elfogadott törvényt előzetes normakontroll eljárása során az AB megsemmisítette. A törvény szerint: „1. § (1) 1990. május 2-án ismét elkezdődik az 1944. december 21-e és 1990. május 2-a között elkövetett és az elkövetéskor hatályos törvényekben meghatározott azon bűncselekmények büntethetőségének az elévülése, amelyeket az 1978. évi IV. tv. 144. § (2) bekezdése hazaárulásként, 166. § (1) és (2) bekezdése szándékos emberölésként, 170. § (5) bekezdése halált okozó testi sértésként határoz meg, ha az állam politikai okból nem érvényesítette büntető igényét.”³⁷ Az Alkotmánybíróság kimondta a törvény alkotmányellenességét és megsemmisítette azt. Érvelésében az AB elsősorban a *nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege* elvekre alapozott, ezzel kifejezve, hogy a formális jogállamiság híve; mindezt tette olyan mondatok megfogalmazásával, melyek napjainkra szállóigévé váltak: „jogállamot nem lehet a jogállam ellenében megvalósítani”,³⁸ „Magyarország jogállammá minősítése ténymegállapítás és program egyszerre.”³⁹ Látható, hogy az Alkotmánybíróság inkább a harti álláspont-ra helyezkedett, arra hivatkozva, hogy a formális jogállamiság megvalósítása racionálisabb, illetve ennek a védelme és létrehozása az AB feladata is. A híres büntetőjogi törvényességi elvek két fronton is sérültek. Egyrészt a visszaható hatály szempontjából (*praevia*), Jakab András – habár az AB határozat megjelenése után bő tíz évvel megírt tanulmányában – eleve leszögezi, hogy az elévülés nem más, mint a jogkövetkezmény bekövetkezésének egy feltételhez kötése (ha még nem évült el). Amikor elválasztja egymástól a tényállási hatályt, amely arról szól, hogy „kinek, mikor és hol elkövetett, és milyen cselekménye nyomán áll be a jogkövetkezmény, azaz milyen cselekményekre vonatkozik a jogszabály”, illetve a jogkövetkezményi hatályt „kire, mikor, hol és milyen jogkövetkezmény áll be”, megjegyzi, hogy az elévülés nem minősül a jogkövetkezményi hatály részének. Hiszen itt a jogkövetkezmény bekövetkeztét egy újabb konjunktív elem bekövetkeztéhez kötjük. „Ha (A elkövette B bűncselekményt) és (az elkövetéstől számítva még nem telt el X idő), akkor (A-t C szankcióval kell sújtani).”⁴⁰ Ha elfogadjuk Jakab András értelmezésmódját, akkor még távolabb kerülünk attól, hogy pusztán hatályossági problémaként értelmezzük a törvény rendelkezéseit. Másrészt abban sérti a törvény a *nullum crimen* elvét, hogy pontatlan törvényi meghatározásokat alkalmaz (*certa*). „A törvényben megjelölt bűncselekmények büntethetőségének elévülése akkor kezdődik meg újra, »ha az állam politikai okból nem érvényesítette büntető igényét«. Ez a feltétel önmagában véve is alkotmányellenes.”⁴¹ Egyrészt a törvény csak három bűncselekmény újraelévülését indítja újra, másrészt ezen bűncselekmények esetén is disztinkvál, hiszen csak a politikai okok miatt nem üldözött esetekben indul újra az elévülés.⁴² Mindent összegezve, a törvény elgondolásának egy progresszív eleme volt, hogy az elkövetés idején is büntetendő cselekmények elévülését kívánta szabályozni, hiszen ezzel – figyelembe véve Hart tanait – nem fogalmazódott meg egy új büntetőjogi tényállás, így ránézésre nem is sérült a jogbiztonság, hisz az elkövetők tudták, hogy a törvény büntetné tetteiket, viszont amilyen drasztikus eszközökkel és pontatlanul kívánta szabályozni az elévülések újraindítását a törvény, az valóban alkotmányos aggályosságokra adott okot.

Az Alaptörvény negyedik módosításával annak részévé vált az U) cikk, mely lényegében a 11/1992. (III. 5.) AB határozat által megsemmisített törvény szövegét foglalta magába. Erre példa a következő idézet: „Nem tekinthető elévültnek azoknak a törvényben meghatározott, a pártállam nevében, érdekében vagy egyetértésével a kommunista diktatúrában Magyarország ellen vagy személyek ellen elkövetett súlyos bűncselekményeknek a büntethetősége, amelyeket az elkövetéskor hatályos büntetőtörvény figyelmen kívül hagyásával politikai okból nem üldöztek.”⁴³ Az Alaptörvény ezen részének a törvényi vetületeként a 2011. évi

³⁷ 11/1992. (III. 5.) AB határozat Indoklás I.

³⁸ 11/1992. (III. 5.) AB határozat Indoklás III.

³⁹ 11/1992. (III. 5.) AB határozat Indoklás III.

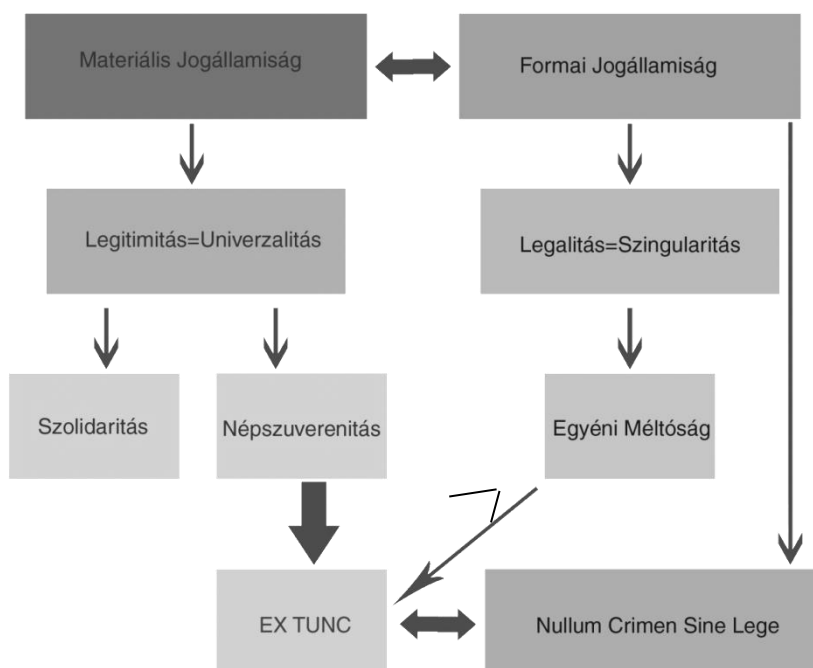
⁴⁰ JAKAB ANDRÁS: *Normatív aktusok érvényessége, hatálya és alkalmazhatósága*, 2003, elérhető: <http://www.jogiforum.hu/publikaciok/83> (2016.02.16.).

⁴¹ 11/1992. (III. 5.) AB határozat Indoklás V.

⁴² 11/1992. (III. 5.) AB határozat Indoklás V.

⁴³ Alaptörvény U) cikk (6) bek.

CCX. törvény szolgált.⁴⁴ A fentiek tükrében felmerülhet bennünk a kérdés, hogy van-e jelentősége a *nullum crimen sine lege* elvnek és a 11/1992. (III. 5.) AB határozatnak, ha a másik oldalon egy Alaptörvénybe foglalt U) cikk és egy, az annak a szellemiségében íródott törvény áll.

3. ábra: Az *ex tunc* jogalkotás és a kommunista diktatúra bűnösei felelősségre vonásának dilemmái.⁴⁵

4. PRECEDENSEK ÚTJÁN TÖRTÉNŐ SZABÁLYOZÁS

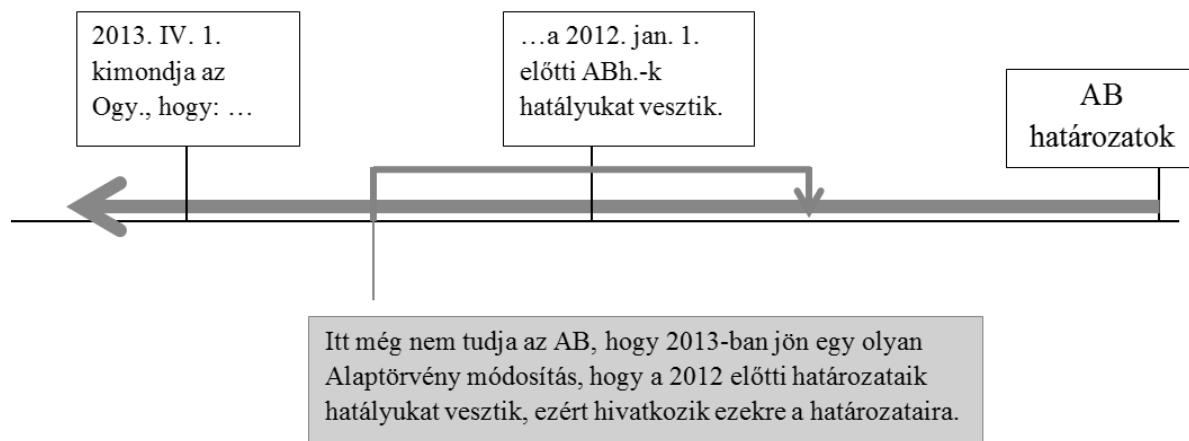
A dolgozatnak ebben a szakaszában szeretnék olyan precedenseket bemutatni, melyeket a jogalkotással való visszaélés eseteiben az AB irányadónak vehet. A jövő kihívásait és AB-hoz érkező indítványokat ugyan nem láthatjuk előre, azonban az elmúlt évtizedek ítélkezési gyakorlata alapján kiemelhetünk olyan jelentőségű határozatokat, melyek mentén a Taláros Testület képes lehet felvenni a harcot a visszaélésszerű jogalkotással az elkövetkezőkben.

Rögtön adódik azonban a kérdés, hogy mely határozatokból szemezgethetünk? Hiszen a Záró és egyes rendelkezésekben ott szerepel a következő mondat: „Az Alaptörvény hatálybalépése előtt meghozott alkotmánybírósági határozatok hatályukat veszítik. E rendelkezés nem érinti az ezen határozatok által kifejtett joghatásokat.” A rendelkezés ugyan 2013. április 1-től hatályos, de feltehetőleg a 2012. január 1. előtti AB határozatokra kell értelmezni.⁴⁶

⁴⁴ Érdekes megfigyelni, hogy ez a törvény 2011. december 31-én lett kihirdetve (mely napon az átmeneti rendelkezések is hatályba léptek). Azonban amikor az AB a 45/2012. (XII. 29.) határozatával megsemmisítette az Alaptörvény ide vonatkozó Átmeneti rendelkezéseit, a törvény még mindig érvényes volt és hatályos, ezért ameddig az U) cikk nem került véglegesen bele az Alaptörvénybe, addig e törvény alkotmányellenesen képezte a részét a hazai jogrendnek (a 3-7. § miatt).

⁴⁵ Az ábra azt jelképezi, hogy az *ex tunc* jogalkotás mellett a népszuverenitás elve (materiális jogállamiság), míg ellene az egyéni méltóság sérelme és egy büntetőjogi alapelv hozható fel (formai jogállamiság); tehát jogi szempontból egy érv van mellette és kettő ellene.

⁴⁶ Ezzel az a probléma, hogy 2011 és 2013 között az AB még nem sejtette, hogy a jogalkotó visszaható hatállyal hatályon kívül helyezi a rendelkezéseit, ezért érvelési gyakorlatában követte a 2011 előtti gyakorlatát (pl. 22/2012. (V. 11.) AB határozat).

4. ábra: Az Alaptörvény negyedik módosításának hatása az AB határozatokra.

Véleményem szerint ez azonban egy felesleges rendelkezés volt az alkotmányozó hatalom részéről. Egyrészt az Alkotmánybíróság saját magát definiálta precedensbíróságnak, mivel az alkotmánybírák ezt a döntéshozatali elvet látták a jogbiztonság számára a legkézenfekvőbbnek: „Az Alkotmánybíróság a jogbiztonság lényegi összetevőjének tekinti saját döntéseinek összhangjának védelmét, annak az elvnek a következetes érvényesítését, hogy az Alkotmánybíróság saját korábbi döntéseit nem hagyhatja figyelmen kívül.”⁴⁷ Nyilvánvaló, hogy a precedensek alapján történő ítékezésnek is megvannak a maga hátulütői, azonban néhány rossz ítélet kevésbé veszélyes a jogállamiságra, mint az, hogy húsz évvel azután, hogy hazánkat független, demokratikus jogállamként definiáltuk, megállunk és azt mondjuk, rendben, valójában mostantól kezdődik a jogállamiság. Az Országgyűlés ezzel a módosításával egyfajta diszpozitivást akart nyújtani a Taláros Testület számára, hogy egyes vitatható döntéseinek *ratio decidendi* jellege megszűnjön. Azonban az AB eddig is rendelkezett ezzel a diszpozitivással, gondoljunk csak az emberi méltósághoz való jog oszthatatlan fogalmának szétválasztására,⁴⁸ illetve a tartalomsemlegesség védelmének feladására.⁴⁹ Másrészt a határozatok hatályának elvesztése egy nehezen körüljárható fogalom. Maga az Alaptörvény szövege is utal rá, hogy nem a határozatok által kifejtett joghatásokra gondol, tehát megnyugodhatunk, hogy húsz év megsemmisített jogszabályai nem szakadnak újból a nyakunkba. Viszont egyértelmű, hogy az AB határozatok *erga omnes* hatályát kívánja ezzel az Országgyűlés megcélózni. A gond az, hogy a szakirodalom sem egységes abban, hogy mi minősülhet a határozat tartalmi elemeiből kötelező hatályúnak. Jakab András úgy érvel, hogy az indoklás nem kötelező része a határozatnak, míg Bitskey Botond az ellenkezőjét állítja.⁵⁰ Harmadrészt pedig bármennyire is szeretné az Országgyűlés elhatárolni a 2011-es Alaptörvényt az 1949. évi XX. törvénytől, ha egyszer az adott tartalmi elemek tekintetében nincs jelentős változás, az Alkotmánybíróságnak felesleges és jogbiztonságot sértő eltérnie a korábbi eseteitől. Példaként Alf Ross Tyu-tyu című írását szeretném felhozni, melyben a szerző egy fiktív sziget primitív törzsének jogi aspektusait mutatja be. Ezen a szigeten bizonyos magatartásokat tyu-tyu-nak neveznek el és mindegyik cselekményhez más-más büntetést rendelnek. Magának a tyu-tyu fogalmának jelentéstani értelme nincsen, az egyetlen funkciója, hogy segít az embereknek, hiszen nem kell minden hipotézist és jogkövetkezményt külön-külön megjegyezni, hanem azok egy fogalomhoz társíthatók.⁵¹ Ez a helyzet az alkotmány esetén is, teljesen mindegy, hogy alkotmányról, vagy alaptörvényről beszél-

⁴⁷ 1475/B/1995. AB határozat Indoklás II.

⁴⁸ 22/2003. (IV. 28.) AB határozat.

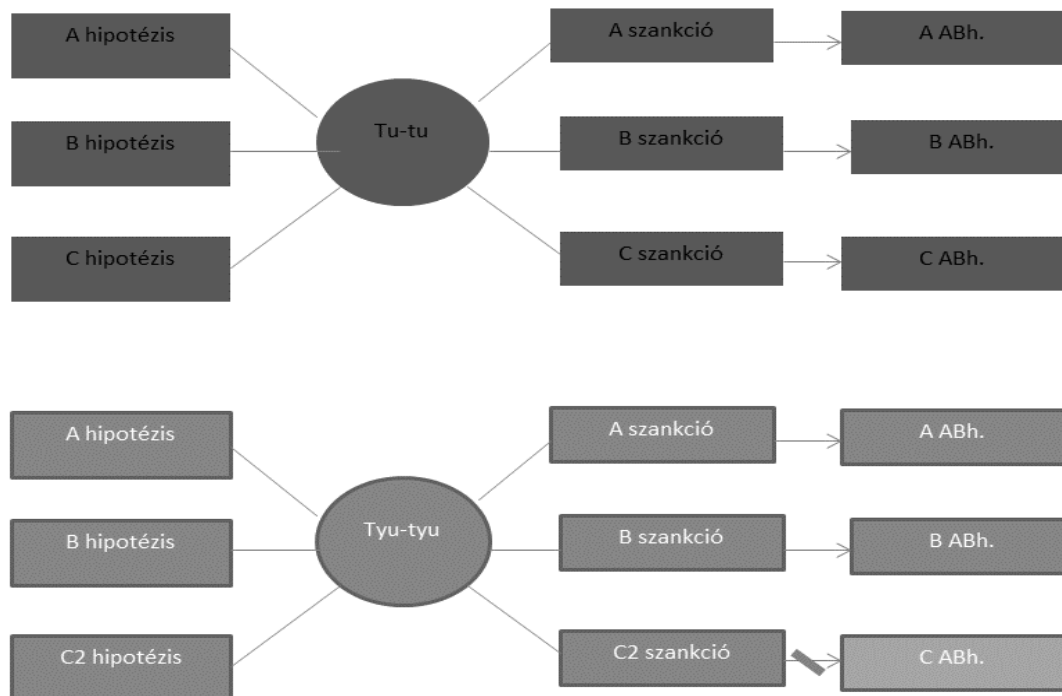
⁴⁹ 14/2000. (V. 12.) AB határozat.

⁵⁰ ERDŐS CSABA: Az 1989-es alkotmányon nyugvó alkotmánybíróági határozatok hatályon kívül helyezésének egyes aspektusai, in GÁRDOS-OROSZ FRUZSINA – SZENTE ZOLTÁN (szerk.): *Alkotmányozás és alkotmányjogi változások Európában és Magyarországon*, 2014, Nemzeti Közsolgálati Egyetem, Budapest, 314. o.

⁵¹ Magyarul: SZABÓ MIKLÓS – VARGA CSABA. (szerk.): *Jog és nyelv*, 2000, PPKE, Budapest, 121-132. o.

Ebben az esetben nem a Tamás András-féle értelemben vett aktusok létjogosultságának tagadására kell gondolni.

lünk, szemantikai értelemben nem történt jelentésváltozás.⁵² Ha az új Alaptörvény és a régi alkotmány rendelkezései között nincs jelentős eltérés, akkor miért ne lehetne az idáig működő alkotmánybírói gyakorlatot folytatni. Teljesen lényegtelen, hogy a szakrális fogalom tyu-tyu vagy tu-tu; ha ugyanazok a jogkövetkezmények társulnak ugyanazon cselekményekhez (ugyanabban a rendben), akkor jogi értelemben vett változásról nem beszélhetünk.

5. ábra: Az Alaptörvény és a „Tyu-tyu”.

A személyi hatályon belül a lexek kapcsán a 31/1998. (VI. 25.) AB határozatot jelölném meg követendőnek. „Az Alkotmánybíróság úgy ítélte meg, hogy »az önkormányzati rendelet (Ör.) sérelmezett szabályai olyan típusú gazdasági szabályozó eszközöket tartalmaznak, amelyek kifejezetten az indítványozó MGTSz gazdasági tevékenységének a közvetett – nem adóztatási funkciójú – befolyásolását szolgálják.« Emiatt az Alkotmánybíróság az alkotmányossági vizsgálat alá vont rendelkezéseket alkotmányellenesnek minősítette.”⁵³ Ennek a döntésnek a kulcsszava a befolyásolás és az, hogy ehhez jogszabályt használtak. Ha ezt a részét a határozatnak képes az Alkotmánybíróság fenntartani az eljövendő ügyekben, úgy a pozitív irányú kivételképzések eseteit is alkotmányellenessé lehet nyilvánítani.

Az időbeli hatályon belül az áttekinthetetlen változtatások visszaszorítására a 33/2008. (III. 20.) AB határozat bizonyos elemeiben átvehető. A helyesbítés valóban nem szolgálhat a normaalkotási eljárás megkerülésére. A határozat az akkori körülmények között jogosan semmisítette meg a helyesbítés intézményét, hiszen valóban nem volt kellőképpen szabályozva. A hibát azonban az Országgyűlés orvosolta, tehát mindent összegezve megállapíthatjuk, hogy egy jövőbeli AB határozatnak (ha születik) a helyesbítést csak akkor szabad jóváhagynia, ha a kihirdetés során történt a hiba (ha a kiadó – tehát a Magyar Közlöny – felelőssége), minden más esetben a helyesbítés alkalmazása nem jogos.

Az alapelvbe ütközés esetén nem az a kérdés, hogy melyik AB határozat lehet precedens értékű, hanem hogy tekinthető-e bármelyik is követendőnek. A „felülalkotmányozás” témakörével kapcsolatban felmerülhet a kérdés, hogy az U) cikk bevitele az Alaptörvénybe vajon kizárja-e a 11/1992. (III. 5.) AB határozat „továbbélését”? A fentiekben megállapítottuk, hogy az AB diszpozitív jelleggel visszanyúlhat régi határoza-

⁵² A kelsen értelemben sem attól lesz egy alkotmány alkotmány, mert annak nevezi magát, hanem azért, mert magába foglal egy hipotetikus alapszabályt, egy *Grundnormot* (jelen esetünkben az R) cikk, mely tartalmazza a jogszabályi hierarchiát, továbbá megfelel azoknak az eljárási követelményeknek, melyeket e speciális normával szemben támasztanak). Ld.: SZIGETI PÉTER – TAKÁCS PÉTER: *A jogállamiság jogelmélete*, 2004, Napvilág Kiadó, Budapest, 192-193. o.

⁵³ 31/1998. (VI. 25.) AB határozat Indoklás IV.

taihoz, azonban fény derült arra is, hogy ha új norma kerül be az Alaptörvénybe, arra a régi határozatok alkalmazása lerontaná az újonnan bekerült normát. A kérdést tovább nehezíti az is, hogy beszélhetünk-e kollízióról, hiszen az Alaptörvény Szabadság és felelősség című fejezetében számos olyan pont van,⁵⁴ amelyekkel szembehelyezkedik az U) cikk. Véleményem szerint ugyan a kollízió ténye megállapítható. Azonban ha úgy értelmezzük, hogy a „felülalkotmányozás” célja kivételek lehetővé tétele volt, valamint figyelembe vesszük azt, hogy az Alaptörvény szövegében nem az szerepel, hogy kihirdetése napjától az általános büntetőjogi alapelvek (*nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*) megszűntek létezni, akkor arra a következtetésre jutunk, hogy a módosítás lényege, a fentebbi regulák eseti kiiktatása volt. Az AB 33/2012. (VII. 17.) AB határozatában célul tűzte ki maga elé, hogy a kollízió feloldása során nem üresedhet ki egyik alapérték sem.⁵⁵ Így egy jövőbeli ügyben, amikor nem a kommunista diktatúra ideje alatt elkövetett bűncselekmények képezik majd a jogvita tárgyát, véleményem szerint alkalmazható lesz a 11/1992. AB határozat, hiszen a jogbiztonság alapvető követelményét fogalmazza meg. Kétségtelen, hogy a jogállamiság formai követelményét lerontja a „felülalkotmányozás” gyakorlata, de az is, hogy (lusztrációs törvény hiányában) a társadalmi igazságszolgáltatás nem volt megvalósítható a jogbiztonság alapelve miatt. Ebben a kérdéskörben tökéletes megoldás nincs, de talán az általam felvázolt megoldás egy elfogadható kompromisszum lesz a jövő távlatából is.

ZÁRSZÓ

Összegezve gondolataimat, a jogalkotás üteme hazánkban (ahogy a táblázaton is látszik) jelentős mértékben felgyorsult a rendszerváltás óta. Ez azt jelenti, hogy átlagosan egy jogszabályra jóval kevesebb idő jut, mint régebben, tehát a hibázási lehetőség is megnő. A jogállamiságot nem építhetjük anélkül, hogy az államiság egyik legfontosabb megnyilvánulását, a jogalkotást és annak termékeit ne vizsgálánánk meg alkotmányossági szempontok szerint. Miközben öröködünk a számunkra fontosnak tartott jogosultságok és értékek érvényesülése felett, a betolakodók érkezésére minden irányból számítanunk kell. Nagyon sokrétű összefüggések megértésére van szükségünk ahhoz, hogy a jogalkotással való visszaélés XXI. századi jelenségeit megfelelően észleljük és próbáljuk visszaszorítani. Azonban a jog és a társadalmi jelenségek között egy általános és talán örökérvényű összefüggést megfigyelhetünk. Amikor egy új jelenség kialakul (vagy egy régi jelentős mértékben újul meg), akkor egyfajta lépéselőnybe kerül, hiszen a szabályozás mindig utólag érkezik, nagy szabadságot biztosítva az érintett személyeknek. A korlátlanág egy ponton túl viszont mindig is magával hozta az anarchia és a megtévesztés kísérteteit. Ma Magyarországon nem a jogalkotás az új jelenség, hanem az, ahogy megtévesztül. Hihetetlenül felfokozott állapotban vannak a jogalkotó szervek, rengeteg körülményre kell reflektálni, viszont a sok teendő közepette magának a metódusnak a szabályozásáról sem szabad megfeledkeznünk.

⁵⁴ Alaptörvény I. cikk, IV. cikk.

⁵⁵ ERDŐS CSABA: Rubiconon innen... és túl? Az Alkotmánybíróság gyakorlata az alkotmánymódosítások felülvizsgálatának és az alkotmányi szabályok közti kollízió feloldásának területein, in GÁRDOS-OROSZ FRUZZINA – SZENTE ZOLTÁN (szerk.): *Jog és politika határán – Alkotmánybíráskodás Magyarországon 2010 után*, 2015, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 335. o.

Vörös Imre felhívja a figyelmet arra, hogy a „felülalkotmányozással” nem a koherenciázavar a legnagyobb probléma, hanem az, hogy az alkotmányban korlátozott alapvető jog nem alapvető jog (formailag alkotmányosan hoz az alkotmányosság ellen irányuló módosításokat a jogalkotó). Ld.: VÖRÖS IMRE: Vázlat az alapvető jogok természetéről az Alaptörvény negyedik és ötödik módosítása után, in *Fundamentum*, 2013/3. szám, 63. o.

Ciklus	Törvények száma			Országgyűlési határozatok száma	Politikai nyilatkozatok, irányelvek, elvi állásfoglalások	Összesen
	új	módosító	összesen			
1990–1994	219	213	432	354	10	796
1994–1998	264	235	499	455	3	957
1998–2002	273	187	460	394	2	856
2002–2006	262	311	573	488	4	1065
2006–2010	262	325	587	421	5	1013
2010-2014	321	538	859	419	4	1282
Összesen	1601	1809	3410	2531	28	5969

6. ábra: A jogalkotás mennyiségi változásának tendenciái 1990-től.⁵⁶

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] BELOVICS ERVIN – NAGY FERENC – TÓTH MIHÁLY: *Büntetőjog I. Általános rész*, 2014, HVG-ORAC Lap és könyvkiadó Kft., Budapest.
- [2] ERDŐS CSABA: Az 1989-es alkotmányon nyugvó alkotmánybírói határozatok hatályon kívül helyezésének egyes aspektusai, in GÁRDOS-OROSZ FRUZZSINA – SZENTE ZOLTÁN (szerk.): *Alkotmányozás és alkotmányjogi változások Európában és Magyarországon*, 2014, Nemzeti Közszerzői Társaság, Budapest, 297-315. o.
- [3] ERDŐS CSABA: Rubiconon innen... és túl? Az Alkotmánybíróság gyakorlata az alkotmánymódosítások felülvizsgálatának és az alkotmányi szabályok közti kollízió feloldásának területein, in GÁRDOS-OROSZ FRUZZSINA – SZENTE ZOLTÁN (szerk.): *Jog és politika határán: Alkotmánybíráskodás Magyarországon 2010 után*, 2015, HVG ORAC Kiadó, Budapest, 317-348. o.
- [4] ERDŐS CSABA: Visszaélés jogalkotással - avagy egyedi rendelkezések jogszabályba foglalásának alkotmányossági megítélése, in *Diskurzus*, 2013/2. szám, 47-57. o.
- [5] FILÓ MIHÁLY: Radbruch naivitása, Herbert L. A. Hart a visszaható hatály tilalmáról, in *Világosság*, 2010/tavaszi, 143-156. o.
- [6] KAMPIS GYÖRGY: *Kodifikáció: Elmélet és Gyakorlat*, 1995, Unió Kiadó.
- [7] KUKORELLI ISTVÁN (szerk.): *Alkotmánytan I. – Alapfogalmak, alkotmányos intézmények*, 2007, Osiris, Budapest.
- [8] PATYI ANDRÁS – VARGA ZS. ANDRÁS: *Általános közigazgatási jog: az Alaptörvény rendszerében*, 2013, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs.
- [9] SMEND, RUDOLF: *Verfassung und Verfassungsrecht*, 1928, Duncker & Humblot, München.
- [10] SMUK PÉTER (szerk.): *Alkotmányjog I. - Alkotmányos fogalmak és eljárások*, 2015, UNIVERSITAS-GYŐR Nonprofit Kft., Győr.
- [11] SOLTÉSZ ISTVÁN: A törvények indoklása és kihirdetése, in *Magyar Jog*, 1994/6. szám, 324-331. o.
- [12] SZABÓ MIKLÓS – VARGA CSABA (szerk.): *Jog és nyelv*, 2000, PPKE, Budapest.
- [13] SZIGETI PÉTER – TAKÁCS PÉTER: *A jogállamiság jogelmélete*, 2004, Napvilág, Budapest.
- [14] VÖRÖS IMRE: Vázlat az alapvető jogok természetéről az Alaptörvény negyedik és ötödik módosítása után, in *Fundamentum* 2013/3. szám, 53-63. o.

⁵⁶ Az Országgyűlés jogalkotása 1990-2014, elérhető: <http://www.parlament.hu/az-orszaggyules-jogalkotasa> (2016.04.04.).

INTERNETES FORRÁSOK

- [1] JAKAB ANDRÁS: *A magyar jogrendszer szerkezete*, 2005, Miskolc. Elérhető: http://midra.uni-miskolc.hu/JaDoX_Portlets/documents/document_5617_section_1091.pdf (2016.03.20.).
- [2] JAKAB ANDRÁS: *Normatív aktusok érvényessége, hatálya és alkalmazhatósága*, 2003. Elérhető: <http://www.jogiforum.hu/publikaciok/83> (2016.02.16.).
- [3] MÁTYÁS FERENC: *A helyesbítéssel élés és visszaélés gyakorlata – a contra legem jogalkotás*, 2012. Elérhető: http://www.arsboni.hu/dolgozatok/alkotmanyjog/Matyas_Ferenc_Helyesbitessel_eles_es_visszaeles.pdf?70355d (2016.02.15.).

JOGFORRÁSOK

- [1] Alaptörvény.
- [2] A jogalkotásról szóló 2010. évi CXXX. törvény.
- [3] 11/1992. (III. 5.) AB határozat.
- [4] 14/2000. (V. 12.) AB határozat.
- [5] 1475/B/1995. AB határozat.
- [6] 22/2003. (IV. 28.) AB határozat.
- [7] 22/2012. (V. 11.) AB határozat.
- [8] 31/1998. (VI. 25.) AB határozat.
- [9] 33/2008. (III. 20.) AB határozat.
- [10] 45/1997. (IX. 19.) AB határozat.
- [11] 45/2012 (XII. 29.) AB határozat.
- [12] 7/2004. (III. 24.) AB határozat.